

УДК 37.034

Чумак Л.В.*

**ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ПОЛІКУЛЬТУРНОГО ВИХОВАННЯ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ**

У статті розглядаються деякі аспекти історії розвитку світової системи туристичної освіти, відповідно до якої зміст полікультурного виховання студентів зазначеної освітянської галузі орієнтується на потреби поліетнічного українського суспільства й забезпечується не тільки загальноосвітнім, полікультурним, економічним, маркетингово-управлінським та фаховим компонентами, а й розвитком соціально-психологічних і духовно-творчих якостей особистості фахівця, що визначають його здатність працювати як в умовах глобалізації та сталого розвитку, так і в часи невизначеності, спричиненої кризовими явищами, домагаючись при цьому результатів, адекватних вимогам суспільного та науково-технічного прогресу. Автором визначено певний педагогічний інструментарій вищевказаного виховного процесу, що відкриває можливості підвищення рівня полікультурної вихованості майбутніх фахівців з туристичної галузі.

Ключові слова: система туристичної освіти, полікультурне виховання, педагогічний інструментарій, методи, засоби, форми полікультурного виховання майбутніх фахівців з туристичної галузі.

Ступінь полікультурності поліетнічного суспільства значною мірою зумовлюється конструктивним функціонуванням його туристичної галузі.

В історії розвитку світової системи туристичної освіти простежується зміна вектору, а саме: збільшення чисельності відповідних освітніх установ у 70-80-х рр. з 90-х рр. по наш час переорієнтовано на удосконалення змісту підготовки фахівців. «На момент отримання Україною незалежності туристична галузь не визнавалася частиною економіки і розглядалася як прикладна. Тоді існувало тільки чотири осередки підготовки фахівців туристичної сфери: Київський та Сімферопольський університети, Інститут туризму профспілок і технікум готельного господарства. За роки своєї незалежності Україна зробила значні кроки в сфері туристичної освіти і створила власну систему. На сьогодні наукове, методичне та кадрове забезпечення у сфері туризму здійснюють понад 130 вищих навчальних закладів, 4 науково-дослідні інститути Міністерства охорони здоров'я України та Науковий центр розвитку туризму Міністерства культури і туризму України» [4].

Учені досліджували напрям цілеспрямованого планомірного формування полікультурно вихованої особистості (Р. Агадулін, Е. Анабян, В. Бойченко, Л. Корінна, І. Лощенова, А. Солодка та ін.), принципи стандартизації туристичної освіти, концептуальні засади формування змісту підготовки спеціалістів з туризму, практичний аспект (І. Зорін, О. Гараніна, І. Зязюн, В. Квартальнов, Л. Поважна, Л. Сакун, М. Скрипник, В. Федорченко, Н. Фоменко, Г. Цехмістрова, Л. Чорна та ін.).

Однак чітка невизначеність педагогічного інструментарію полікультурного виховання майбутніх фахівців з туристичної галузі зумовила вибір теми нашої статті. Її метою є вивчення цього питання для можливості ефективного впровадження означеного процесу у вищих навчальних закладах відповідного профілю.

«Кожна країна, що задіяна в туризмі, розробляє свою систему туристичної освіти, яка б відповідала вимогам сучасності. Зі стрімким розвитком туризму як у світі, так і в Україні ринок праці ставить все більші і більші вимоги до фахівців. Сучасність вимагає наявності працівників, що не просто мають спеціальну освіту, а працівників компетентних, здатних приймати професійні рішення, розв'язувати типові і нетипові

* Чумак Л.В.

проблеми, тим самим забезпечуючи високу якість обслуговування та задоволення потреб споживачів» [7, с. 11].

На думку Л. Сакун, існує три аспекти підготовки фахівців, важливі для будь-якої сфери туризму: «фундаментальне навчання (знання), яке відповідає за отримання знань за навчальним планом спеціальності; технічне навчання (знання, як робити), що відточує майстерність і розробляє навички, необхідні для цієї спеціалізації; особисті здібності (знати, як бути і як себе поводити), що відображають особисті якості фахівця» [5, с. 32].

Проблема підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі постійно перебуває в центрі уваги вітчизняних учених. Туристична освіта в Україні у реаліях сьогодення набула значного поширення у зв'язку з визначенням пріоритетів розвитку нашої багатонаціональної держави та забезпеченням фундаментальної, наукової, загальнокультурної та професійно-практичної підготовки молоді особистості до позитивно-конструктивної реалізації в ній.

«Логіку формування вимог слід розглядати в контексті державної політики, галузевих потреб та доробку науковців. Ураховуючи те, що туризм за своєю сутністю є прикладною сферою, формування змісту та форм підготовки майбутніх фахівців буде єдино правильним тільки у площині соціальних, культурних та економічних вимог часу, тільки у такий спосіб можливе логічне розв'язання одвічної проблеми розбіжностей між сподіваннями працівників і потребами суспільства» [10, с. 1].

На думку А. Холдена, «рівень фахових знань у сучасних умовах достатній тільки для виконання поточних операцій, необхідних для забезпечення ефективної роботи з формування турпродукту чи надання послуг. Реальну цінність становлять уміння правильно інтерпретувати сучасний стан усієї галузі, а не тільки окремо взятої туристичної організації, аналізувати причини, які його зумовили, та визначати мету подальшого розвитку і способи її досягнення, передбачати ймовірні наслідки в масштабах цілої країни. Зміст підготовки майбутніх фахівців повинне формувати поєднання соціологічних, психологічних, антропологічних і географічних наук з туристичними дисциплінами та менеджментом» [9, с. 42].

Загальний занепад сучасної вітчизняної виховної системи зумовлює її переорієнтацію, зміну змісту, обсягу, програм. Спираючись на погляди Н. Сибірської, причинами актуальності означеного процесу можна визначити відрив змісту виховної підготовки від потреб поліетнічного суспільства України; надмірну спрямованість навчання на освітнє середовище і применшення життєво необхідних сфер конструктивної діяльності; недостатню інтелектуальну насиченість змісту полікультурного виховання, що веде до переміщення його до розряду другорядних напрямків у виховному плані, уповільнення полікультурного саморозвитку об'єктів вказаного процесу; розрив між системами загальної та полікультурної підготовки; відчуження об'єктів полікультурного виховання від реалізації самого процесу, що призводить до деформації розуміння актуальності соціальних відносин у багатоетнічному соціумі і змін у структурі мотивації позитивної діяльності; недостатнє використання різноманітних форм організації процесу полікультурного виховання [6, с. 344].

Отже, зміст туристичної освіти не є сталою константою, а постійно оновлюється. У сучасних умовах актуалізується системний підхід щодо змісту полікультурного виховання майбутніх фахівців туристичної галузі, який орієнтується на потреби багатонаціонального українського суспільства й забезпечується не тільки загальноосвітнім, полікультурним, економічним, маркетингово-управлінським та фаховим компонентами, а й розвитком соціально-психологічних і духовно-творчих якостей особистості фахівця, що визначають його здатність працювати як в умовах

глобалізації та сталого розвитку, так і в часи невизначеності, спричиненої кризовими явищами, домагаючись при цьому результатів, адекватних вимогам суспільного та науково-технічного прогресу. З нашої точки зору, зміст полікультурного виховання майбутнього фахівця з туристичної галузі доцільно розглядати як зумовлені цілями та потребами поліетнічного суспільства знання, вміння та навички, світогляд, соціальні й професійні якості спеціаліста, що формуються в процесі навчання у вищому навчальному закладі.

Полікультурне виховання не означає нав'язування нових освітніх завдань або додавання нового предмета до і без того перевантаженого навчального плану вищого навчального закладу. Впровадження означеного процесу є своєрідним підходом і перспективою засвоєння вже наявних предметів у напрямку виховання молоді в дусі визнання різних культур і цінностей. Розвиток якостей полікультурної особистості відбувається на основі знайомства з поліетнічною картиною світу, що дозволяє студентові зрозуміти нову для нього соціальну дійсність. Кожний гуманітарний і соціологічний предмет робить свій особистий внесок у здійснення діалогу, комунікації між культурами. Епізодичний, безсистемний характер елементів полікультурної освіти у змісті навчальних програм та програмового матеріалу з окремих предметів не розкривають наступність і цілеспрямованість процесу полікультурного виховання студентів. Зосередження уваги викладачів на необхідності пояснення молоді лише деяких аспектів полікультурності призводить до низького рівня їх сформованості у юнацтва. Окремі елементи у змісті тільки орієнтують викладача на розв'язання цієї проблеми, не реалізуючи цілісність процесу формування полікультурної особистості на заняттях. Неповне розкриття авторами навчальної літератури сутності поняття «полікультурність» може призвести до помилок у виховній роботі педагогів [8, с. 154].

Отже, на нашу думку, одним із шляхів конструктивного рішення проблеми полікультурного виховання майбутніх фахівців туристичної галузі на навчальному рівні є розширення та поглиблення означених програм і підручників знаннями відповідного контексту; раціональність і правильність добирання викладачами навчальних матеріалів у напрямку формування уявлень про етнічне різноманіття, національну і загальнолюдську культуру, толерантність, гуманність.

У межах надання системи знань про національну й загальнолюдську культуру, формування вмінь і навичок гуманного спілкування, толерантної поведінки та конструктивної взаємодії у поліетнічному соціумі полікультурне виховання майбутніх фахівців з туристичної галузі, на нашу думку, бажано здійснювати як у міжпредметній формі в межах освітянського простору, так і в організації студентського життя та позанавчальної діяльності вищих навчальних закладів відповідного профілю.

З нашого погляду зору, більшої уваги в практиці виховної роботи щодо формування полікультурно вихованої особистості майбутнього фахівця туристичної галузі потребує поглиблене вивчення питань, які стосуються краєзнавчої роботи у вищому навчальному закладі, взаємозв'язку студентського туризму і краєзнавства, а також ролі краєзнавства у формуванні національної свідомості і світогляду, виховання особистості і громадянина багатонаціональної України.

При виборі методів полікультурного виховання майбутніх фахівців туристичної галузі доцільним є врахування умов і факторів, виокремлених І. Зайченко, як-то: «мета і завдання виховання, які не лише обумовлюють методи, але й визначають їх; важливість пов'язання методів з конкретним змістом; вікові особливості вихованців; рівень сформованості колективу; індивідуальні особливості вихованців; умови виховання (матеріальні, психофізіологічні, педагогічні ситуації як то відносини, що складаються в класі, клімат у колективі, стиль педагогічного керівництва тощо); засоби виховання;

рівень педагогічної кваліфікації; фактор часу виховання (при обмалі часу в реалізації серйозних завдань використовуються «ефективно діючі» методи виховання, пов'язані з покараннями і примусом, переважно в процесі перевиховання, коли за максимально короткий термін потрібно викоренити негативні стереотипи поведінки), а в сприятливих умовах доцільно застосування «поміrkованих» методів виховання (роз'яснення і поступове привчання); очікувані результати» [2].

Серед запропонованих С. Гончаренком [1] та В. Волкановою [3] методів виховання більш доцільними для полікультурного виховання майбутніх фахівців туристичної галузі ми вважаємо методи різнобічного впливу на свідомість, почуття й волю студентів з метою формування в них відповідних поглядів і переконань, а саме: методи безпосереднього виховного впливу (мовні методи виховання – розповідь, переконання; дедуктивні методи одержання прямої інформації – лекція, показ; метод спільної діяльності – роз'яснення, бесіда); метод позитивного прикладу, метод узагальнення кращого досвіду; методи опосередкованого виховного впливу (педагогічна вимога, доручення, вправління, привчання, створення виховних ситуацій; індуктивні методи одержання інформації – ґрунтуються на досвіді (рольова гра, формулювання висновків, висловлювання власного ставлення до проблеми); взаємодіючі методи одержання прямої інформації (диспути, інтерв'ю, тренінги, презентації); методи регулювання, корекції, стимулювання позитивної поведінки й діяльності вихованців (вправлення, привчання, доручення, конкурси, покарання, заохочення).

Поєднання різних методів є однією з важливих умов ефективного впливу полікультурного виховання на формування полікультурної особистості студента.

Крім методів існують і засоби виховання, «з якими методи тісно взаємопов'язані і використовуються в єдності: слово (в широкому розумінні); змістовний арсенал навчальних дисциплін і предметів; твори образотворчого та музичного мистецтва; засоби масової інформації як необхідне підґрунтя для ефективного використання методів; різноманітні види діяльності (ігрова, навчальна, трудова), педагогічна техніка (мова, міміка, рухи тощо)» [2].

Засобами полікультурного виховання майбутніх фахівців туристичної галузі є організована методична система, що використовується для реалізації та досягнення мети означеного процесу і об'єднує предмети, технічні можливості та шляхи глибокого і всебічного опанування культури, передачі змісту загальнокультурних й етнонаціональних морально-правових, політичних норм, формування уявлень про різноманіття культур у світі, толерантної поведінки, гуманного міжнаціонального спілкування, розвитку умінь і навичок конструктивної взаємодії в поліетнічному соціумі.

Більш ефективними формами реалізації полікультурного виховання фахівців туристичної галузі, на нашу думку, можна визначити: громадсько-корисну діяльність (як вплив на духовний світ юнаків, навчання їх узгоджувати власні інтереси з інтересами етнічного колективу, розвиток у них доброзичливого сприйняття ровесників інших національностей, взаємопідтримку, виховання навичок позитивної взаємодії та співпраці); соціально-комунікативну діяльність, (що допомагає набуттю навичок конструктивної взаємодії з групою і в групі; розвиток почуття спільності, єдності, відповідальності); колективні творчі справи (у яких визначається осмислення студентами поняття «полікультурність», цінності доброзичливих взаємин, значення толерантної поведінки, позитивного ставлення до інших у повсякденному житті, що спонукають їх до виявлення уваги, турботи, певного покровительства, прихильності, надають можливість застосування ними набутих відповідних знань й умінь у практичній діяльності); заходи з ознайомлення майбутніх спеціалістів туристичної галузі з одягом та предметами побуту міжетнічних сімей їх однокурсників та національностей, які проживають у регіоні (що формують пізнання і зацікавленість особливостями власного

етносу й ознайомлення з ними інших; вікторини, театралізації, що сприяють формуванню навичок позитивної взаємодії, та толерантної поведінки в різноманітних життєвих ситуаціях); позанавчальна робота «Інтерклубу» (для ознайомлення молоді з культурами інших народів і країн; формування студентських соціально-цінних мотивів та моральних переконань; оволодіння навичками контролю своєї толерантної поведінки; виховання особистісних моральних якостей; розвиток навичок ефективної комунікації).

Таким чином, процес полікультурного виховання майбутнього фахівця з туристичної галузі не тільки позначається на громадянській активності студента, а й змінює його уявлення про оточуючий світ, формує поважне ставлення до Батьківщини, рідної мови, представників інших національностей, усуває гальмування творчого потенціалу. Педагогічним інструментарієм вищезазначеного процесу, що відкриває можливості його ефективної реалізації, з нашої точки зору, є: методи впливу викладачів на студентів; способи досягнення конкретної мети та вирішення конкретного завдання означеного процесу; форми і засоби перетворення теорії на практичний результат; шляхи педагогічно доцільної організації студентського життя з метою прищеплення його суб'єктам рис полікультурно вихованої людини.

Перспективними напрямками у полікультурному вихованні майбутніх фахівців з туристичної галузі можуть бути: направленість на зміну змісту освіти і методів виховання; відображення рухливого культурного середовища, включаючи мігрантське і домінуюче; зосередження на взаєморозумінні і культурному обміні, подоланні бар'єрів культурного відчуження; передбачення навчання соціальних наук із можливістю підкреслення загальнолюдського характеру наукових знань.

Література:

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
2. Зайченко І. В. Педагогіка [Електронний ресурс] / І. В. Зайченко. – Режим доступу: http://pidruchniki.com.ua/10580420/pedagogika/zagalni_metodi_zasobi_vihovannya.
3. Інноваційні технології навчання від А до Я : [тезаурус] / [упоряд. Валентина Волканова]. – К. : Шкільний світ, 2011. – 94 с.
4. Проблеми та перспективи розвитку туризму в Україні на сучасному етапі (оглядова довідка за матеріалами преси) // Міністерство культури і туризму України, національна парламентська бібліотека України, Інформаційний центр з питань культури і мистецтва, ДЗК / Матеріал підготував: Бурнашов І. Ю. – Випуск 6/5 – 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/183853?sessionId=СВАССЕ6697D400A116E060EE2C513F8C>.
5. Сакун Л. В. Теория и практика подготовки специалистов сферы туризма в развитых странах мира : [монография] / Л. В. Сакун. – К. : МАУП, 2004. – 399 с.
6. Сибирская Н. П. Проектирование педагогических технологий / Н. П. Сибирская // Энциклопедия профессионального образования в 3-х т. – М., 1999. – Т. 2. – С. 344-345.
7. Черний Г. В. Опыт подготовки будущих специалистов туристической сферы в Украине и мире / Г. В. Черний // Сб. науч. трудов. – Киев : Тонар, 2009. – 356 с.
8. Чумак Л. В. Полікультурне виховання учнів середніх класів в умовах родинно-шкільного освітнього простору : [монографія] / Л. В. Чумак / за ред. А. М. Зубка. – Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2012. – 276 с.
9. Holden A. «Citizen of the World» or «Management Puppet?» The Place of Tourism Studies in Higher Education // A. Holden, E. Wickens. Tourism Recreation Research. – 2007. – Vol. 32 (2). – P. 41-47.
10. Musgrave P. W. Curriculum History: Past, Present and Future // P. W. Musgrave. History of Education Review. – 1988. – Vol. 17(2). – P. 1-14.

Чумак Л.В.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ИНСТРУМЕНТАРИЙ ПОЛИКУЛЬТУРНОГО ВОСПИТАНИЯ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ

В статье рассматриваются некоторые аспекты истории развития мировой системы туристического образования, согласно которому содержание поликультурного воспитания студентов указанной сферы образования ориентируется на потребности полиэтничного украинского общества и обеспечивается не только общеобразовательным, поликультурным, экономическим, маркетингово-управленческим и профессиональным компонентами, но и развитием социально-психологических и духовно-творческих качеств личности специалиста, определяющих его способность работать как в условиях глобализации и устойчивого развития, так и неопределенности, вызванной кризисными явлениями, добываясь при этом результатов, адекватных требованиям общественного и научно-технического прогресса. Автором определен педагогический инструментарий вышеуказанного воспитательного процесса, открывающий возможности повышения уровня поликультурной воспитанности будущих специалистов туристической отрасли.

Ключевые слова: система туристического образования, поликультурное воспитание, педагогический инструментарий, методы, средства, формы поликультурного воспитания будущих специалистов туристической отрасли.

Chumak L.V.

TEACHING TOOLS OF MULTICULTURAL EDUCATION OF FUTURE PROFESSIONALS IN TOURISM INDUSTRY

The article deals with some historical aspects of the global system of tourist education development, according to which the contents of multicultural education of students of a specified educational sector focuses on the needs of a multi-ethnic Ukrainian society and provides not only general education, multicultural, economic, marketing and managerial and professional components, and development of social-psychological and spiritual and creative qualities of a specialist, which determine the ability to work both in the context of globalization and sustainable development, and in times of uncertainty, caused by the crisis events, ensuring results adequate to the needs of the public and scientific and technical progress. The process of multicultural education of the future specialists in tourist industry affects the civil activity of the student, it changes the perception of the outside world, forms a respectful attitude towards the Homeland, native language, representatives of other nationalities, addresses the creative potential. The author defined a specific pedagogical instrument of the above mentioned educational process, which opens up opportunities to improve the multicultural education of future specialists in tourism and opens up the possibility of its effective implementation, namely, the methods of influence of teachers on students; ways of achieving specific goals and address the specific challenges of the process; the forms and means of transformation theory on practical results; educationally purposeful ways of college life to imparting his subjects traits multicultural educated man. Promising directions in multicultural education of future professionals of the tourism industry include: orientation to change educational content and methods of education, cultural display of a mobile environment, including migrant and dominant, focusing on mutual understanding and cultural exchange, overcoming barriers of cultural alienation; foresight studies of Social Sciences with the ability to emphasize the universal nature of scientific knowledge.

Key words: tourism education, multicultural education, teaching tools, methods, tools, forms of multicultural education of future professionals of tourism industry.